

УДК 377:614.8

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ: ЕКСТРЕМОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД

Олександр Четверіков,
аспірант Інституту професійної освіти
НАПН України,
<http://orcid.org/0009-0000-5794-9899>

Анотація. У статті обґрунтовано екстремоцентричний підхід як інноваційну модель професійної підготовки фахівців в умовах динамічного та невизначеного ринку праці. Розкрито сутність інтегральної екстремоцентричної компетентності як ключового результату підготовки сучасного професіонала. Проаналізовано обмеження традиційних освітніх моделей та визначено необхідність переходу до практико-орієнтованих, ситуаційних та рефлексивних форматів навчання. Описано структурні компоненти екстремоцентричної компетентності та механізми її формування. Доведено, що впровадження екстремоцентричного підходу забезпечує підготовку фахівців, здатних ефективно діяти в умовах невизначеності, ризику та швидких змін.

Ключові слова: екстремоцентрична компетентність; інтегральна компетентність; ситуаційне навчання; рефлексія.

INNOVATIVE APPROACHES TO THE PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS FOR THE MODERN LABOR MARKET: AN EXTREMOCENTRIC APPROACH

Oleksandr Chetverikov,
Postgraduate student of the Institute of Vocational
Education of the NAES of Ukraine

Abstract. This article justifies the extremocentric approach as an innovative model for the professional training of specialists in the context of a dynamic and uncertain labor market. It explores the essence of integral extremocentric competence as a key outcome of training modern professionals. The limitations of traditional educational models are analyzed,

and the need to transition to practice-oriented, situational, and reflective learning formats is identified. The structural components of extremocentric competence and the mechanisms of its formation are described. It is demonstrated that the implementation of the extremocentric approach ensures the training of specialists capable of acting effectively in conditions of uncertainty, risk, and rapid change.

Key words: extremocentric competence; integral competence; situational learning; reflection.

Сучасний ринок праці характеризується високим рівнем нестабільності, швидкою технологічною трансформацією та зростанням кількості ситуацій, що виходять за межі стандартних професійних сценаріїв, що зумовлює необхідність переосмислення освітньої парадигми (Гуцан, 2012). Глобалізаційні процеси, цифровізація, соціальні кризи та воєнні виклики формують новий тип професійного середовища, у якому домінують невизначеність, обмеженість часу для прийняття рішень та підвищений рівень відповідальності (Radkevych et al., 2023).

У цих умовах традиційна система професійної освіти, орієнтована на передачу знань та формування алгоритмічних навичок, демонструє обмежену ефективність. Вона недостатньо готує майбутніх фахівців до реальних умов діяльності, де необхідні не лише знання, а й здатність швидко орієнтуватися в ситуації, приймати рішення в умовах ризику та нести відповідальність за їх наслідки.

Проблема полягає у розриві між освітнім процесом і реальними професійними викликами. Випускники часто володіють теоретичною базою, проте не мають достатнього досвіду дій у складних, динамічних та непередбачуваних ситуаціях. Це актуалізує потребу у пошуку нових освітніх підходів, здатних забезпечити формування не лише знань, а й інтегральних компетентностей, які забезпечують здатність діяти в реальних умовах професійної діяльності (Бех, 2012).

Одним із перспективних напрямів є екстремоцентричний підхід, який орієнтує професійну підготовку на здатність діяти в умовах невизначеності. Метою статті є теоретичне обґрунтування цього підходу та визначення його ролі у формуванні інтегральної екстремоцентричної компетентності майбутніх фахівців.

Сучасні роботодавці дедалі більше цінують універсальні та адаптивні якості працівника: здатність до критичного мислення, швидкого прийняття рішень, ефективної комунікації та самостійної

організації діяльності, що відповідає логіці компетентнісного підходу як освітньої стратегії (Ягупов, 2012). У центрі уваги опиняється не лише професійна кваліфікація, а й здатність діяти в умовах нестабільності.

Традиційна модель освіти базується на логіці «знання → застосування», де студент спочатку засвоює теоретичний матеріал, а потім застосовує його у передбачуваних умовах. Проте сучасна реальність вимагає іншої логіки «*ситуація → дія → осмислення → знання*», що дозволяє формувати досвід дії у складних умовах.

Таким чином, виникає потреба у переході від репродуктивного навчання до продуктивного, що забезпечує формування професійної компетентності як інтегративної характеристики особистості (Ягупов, 2012).

Екстремоцентричний підхід є освітньою парадигмою, що орієнтує процес підготовки фахівців на діяльність у складних, нестандартних та екстремальних умовах. Його ключовою ідеєю є перенесення акценту з передачі знань на формування здатності діяти.

Цей підхід передбачає: створення навчальних ситуацій невизначеності; моделювання кризових або нестандартних сценаріїв, що відповідає підходам до підготовки фахівців для діяльності в екстремальних умовах; розвиток навичок швидкого аналізу та прийняття рішень; інтеграцію рефлексії як обов'язкового етапу навчання.

Екстремоцентричний підхід змінює саму логіку освіти: знання перестають бути початковою точкою та стають результатом осмислення досвіду.

Ключовим результатом реалізації екстремоцентричного підходу є формування інтегральної екстремоцентричної компетентності.

Це комплексна характеристика особистості фахівця, що включає здатність: діяти в умовах невизначеності; приймати рішення в ситуаціях ризику; адаптуватися до змін; аналізувати власний досвід; зберігати ефективність під тиском, що пов'язано з розвитком психологічної стійкості та механізмів саморегуляції особистості.

Структурно ця компетентність складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів:

Когнітивний компонент система знань про професійну діяльність, принципи функціонування складних систем, методи аналізу ситуацій.

Діяльнісний компонент практичні вміння діяти, приймати рішення, координувати дії та взаємодіяти в команді.

Рефлексивний компонент здатність до аналізу власних дій, виявлення помилок і формування нових стратегій поведінки.

Ціннісний компонент система орієнтирів, що визначає відповідальність, етичність і смислову спрямованість діяльності.

Інтеграція цих компонентів забезпечує формування цілісного професіонала, здатного ефективно діяти у складних умовах.

Реалізація екстремоцентричного підходу вимагає використання спеціальних педагогічних інструментів.

Ситуаційне навчання дозволяє створювати умови, максимально наближені до реальної професійної діяльності, що відповідає сучасним моделям професійної підготовки на основі компетентнісного підходу (Мілохіна, 2011). Студенти змушені діяти в умовах обмеженої інформації, що відображає психологічні умови реалізації компетентнісного підходу у професійній діяльності (Ігнатович, 2014). Застосування освітніх проектних технологій з елементами аналізу ситуацій у професійних навчальних закладах сприяє розвитку професійної компетентності майбутніх кваліфікованих працівників (Артюшина та ін., 2018; Kulalaieva et al., 2020). Елементи дуальної освіти коли студенти вимушені вирішувати проблеми, що не мають однозначного рішення сприяють формуванню зазначеної компетентності (Kalenskyi et al., 2024).

Моделювання екстремальних сценаріїв сприяє розвитку здатності діяти під тиском часу та відповідальності. Такі сценарії формують досвід, який неможливо отримати через традиційне навчання.

Командні практики розвивають навички взаємодії, координації та розподілу ролей у складних умовах (Каленський, 2005).

Рефлексивні технології забезпечують перехід від досвіду до знання та є необхідною умовою формування компетентності впродовж життя (Базелюк, 2017). Виступаючи ключовим механізмом професійного розвитку особистості. Саме рефлексія дозволяє структурувати отриманий досвід і перетворити його на інструмент подальшої діяльності.

Таким чином, освітній процес набуває циклічного характеру: *ситуація → дія → аналіз → узагальнення → нова дія.*

Запровадження екстремоцентричного підходу має низку суттєвих переваг: підвищення практичної готовності фахівців;

формування стійкості до стресу та невизначеності; розвиток відповідальності та самостійності; зменшення розриву між освітою та професійною діяльністю; формування здатності до безперервного навчання.

Цей підхід дозволяє готувати не просто виконавців, а професіоналів, здатних діяти в умовах складності.

Сучасні виклики ринку праці вимагають переосмислення підходів до професійної підготовки фахівців. Традиційні освітні моделі, орієнтовані на передачу знань, не забезпечують належного рівня готовності до діяльності в умовах невизначеності.

Екстремоцентричний підхід виступає ефективною інноваційною альтернативою, що змінює логіку освітнього процесу та орієнтує його на формування здатності діяти. Його ключовим результатом є інтегральна екстремоцентрична компетентність, яка поєднує знання, навички, рефлексію та цінності. Реалізація цього підходу через ситуаційне навчання, моделювання складних сценаріїв та рефлексивні практики дозволяє суттєво підвищити якість професійної підготовки.

Запровадження екстремоцентричного підходу узгоджується з сучасною освітньою парадигмою, у центрі якої – розвиток компетентностей як здатності особистості ефективно діяти у складних і непередбачуваних умовах.

Список посилань

Артюшина, М. В., Герлянд, Т. М., Кулалаєва, Н. В., Шимановський, М. М., Аніщенко, В. М., Вайнтрауб, М. А., Гоменюк, Д. В., & Пятничук, Т. В. (2018). *Проектна діяльність учнів професійно-технічних навчальних закладів: тренінг-курс*. Полісся. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712110/>

Базелюк, В. Г. (2017). Компетентнісний підхід в освіті дорослих. У *Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози* (с. 109–120). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711096/>

Бех, І. Д. (2012, 10–11 квітня). Компетентнісний підхід як освітня стратегія. У *Компетентнісний вимір особистісного зростання учнівської молоді: теорія, практика, досвід: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 6–13). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8772/>

Гуцан, Л. А. (2012). Компетентнісний підхід – основа нової освітньої парадигми. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*, 55–59. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3895/>

Ігнатович, О. М. (2014, 3 квітня). Психологічні умови реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці. У *Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методологічного семінару* (Т. 2, с. 174–181). Київ. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709897/>

Каленський, А. А. (2005). *Методика застосування інформаційних технологій навчання (управління і тактичні дисципліни): навчально-методичний посібник*. ВПЦ «Київський університет».

Мілохіна, М. О. (2011). Модернізація професійної підготовки на основі компетентнісного підходу. *Професійно-технічна освіта*, (3), 8–10. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3168/>

Ягупов, В. В. (2012). Компетентнісний підхід у професійній освіті. *Вища освіта України: теоретичний і науково-методичний часопис (Додаток 1): Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія*, (3), 197–208. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7871/>

Kalenskyi, A., Gerliand, T., Lapa, O., Pyatnichuk, T., & Haiduk, O. (2024). Implementation of the methodical system for the development and application of eco-oriented pedagogical technologies. In *Design, Simulation, Manufacturing: The Innovation Exchange* (pp. 498–508). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-61797-3_42

Kulalaieva, N., Gerliand, T., Kalenskyi, A., Romanova, H., & Miroshnichenko, V. (2020). Monitoring and usage of project technologies in vocational (vocational-technical) education institutions. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 11(2), 230–242. <https://doi.org/10.18662/brain/11.2/86>

Radkevych, V., Pryhodiі, M., Kruchek, V., Voronina-Pryhodiі, D., & Kravets, S. (2023). Standardisation of vocational teacher training in Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(26), 94–102. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.94-102>